

szava, A magyar forradalom, Honfibu. — Ha nem is érik el ezek a versek Arany vagy Tompa szabadságharc utáni költészetének fojtott szenvedélyességét, a Bach-korszak irodalmának java terméséhez számítanak.

Amikor a bécsi kormány kényszerűségből a kiegyezés útját keresi, Madách egyértelmű feleletet ad mindennemű megalkuvási kísérlet ellen. 1861-ben az újjáéledő megyegyűlések legradikálisabb szereplője; a 48-as törvények teljes épségbentartása mellett száll síkra. Az 1861 március 12-i ülésen erélyes hangú javaslatot terjeszt elő az egyezkedők ellen: „A megye kijelenti, hogy mindazokat, kik a magyar országgyűlés hatáskörét általában, és az adó, valamint katonaaállítási kérdésekben különösen, megcsoorbítani vagy megrendíteni kívánnák és netalán a birodalmi tanács (Reichsrát) megalkotásában — úgy mint választók, vagy mint választottak — részt vennének, legyenek azok országgyűlési képviselők, mágnások, országnagyok, megyei tisztviselők, stb., mint hazájuk közjogi törvényeinek megsértőit, hazaárulónak nyilvánítja”. Hogy a határozatnak nagyobb súlyt adjanak, kinyitattják az üléstermet: távozzon, aki ellenzi. Mindenki helyén marad, sőt névaláírásával tanúsítja beleegyezését. Ugyanezen a napon adja ki Madách képviselői programját „Politikai hitvallomás” címen. Röpiratában a francia forradalom harmas jelszavát alkalmazza a magyar eseményekre, Kossuthra is hivatkozik, rendíthetetlen vallomást tesz a szabadság-eszmék csorbíthatatlansága mellett: „Vannak általános elvek — írja —, melyeket rendíthetetlen alapokul bevallani lehet, sőt kell; melyeken még hasznosság tekintetéből is feladni tilos; melyekért meghalni nemcsak egyesnek kötelesség, de melyek elárulásával nemzetnek is életet váltani halál helyett gyalázat, mert a javak között nem legfőbb az élet”. A megyei rendek március 21-én egyhangúlag képviselőnek választják.

Hiába környékezik a felirati párt hívei, elveit nem adja fel. Forradalmi bizalmatlansággal jelenti ki a bécsi kormányról: „nem jó barátokkal van dolgunk”. A forradalom után eltelt korszakot tizenkét évnyi „rothadás”-nak nevezi. 1861 május 28-án elmondott beszédében, melynek oly nagy sikere van, hogy a lapok arcképét is közlik utána, a következőképpen foglalja össze álláspontját: „Egyezkedni annyit tesz, mint követeléséből is engedni akarni, a mi követeléseink pedig éppen úgy nem lehetnek engedés tárgyai, mint a lenni vagy nem lenni, mint az élet és halál”.

Madáchnak pusztán politikai tevékenysége is méltó arra, hogy hagyományaink közé számítsuk, de ő ennél is többet adott a magyarságnak s — bátran mondhatjuk — az emberiségnek, különösen élete végén írt három nagy műve: A civilizátor, Az ember tragédiája és a Mózes révén. — S e művek helyes értelmezéséhez is csak úgy juthatunk el, ha állandóan szem előtt tartjuk Madách politikai nézeteit, elsősorban meg nem alkuvó szabadságszeretét.

(Folytatjuk.)

NAGY ISTVÁN:

Dolinkai változatok

1. Munka után.

*Dolinka, kedves pihenőhelyem,
Minő varázslat játszogat velem,
Ha alkonyatkor itt lelek tanyát?
Hogy illatoddal föl ne oldanád,
Lehet-e lélek oly nyugós, kemény?
Kis völgyzugod szemérmes rejtekén
Alnok ruháját leveti a szív,
Es meztelen lesz. Mint kit anyja hív,
A minden csínyt bevalló kisgyerek,
Fenyvek között lebegve lépdelek
A tisztaságtól. Rejtett utakon*

A nagyvilág elé tárulkozom,
A vallató csönd gyógyít, szabadít,
Megoldozza a szív bilincseit.

2. A szükségszerű szabadság.

Ha magadban keresed, mindhiába
Menekülsz könyvbe vagy a Dolinkába,
Mert ki magában él, éppolyan árva,
A napok, évek börtönébe zárva,
Mint télen e lakatlan völgyi katlan,
Magányod ily fojtó s lefojthatatlan,
Nő és barát, gyerek és rokon elhagy,
Nyarak is csak szűnyogot küldenek rád.
De hogyha szíved van kinek kitérnöd,
Magadba zártad máris a világot.
Ha betekintsz más sorsok ablakán,
Nem fojtogat féregsorsú magóny,
Ha e szükségszerűt felismered:
Ember, madár, virág örül veled.

3. Két nyár.

Ez az akácos éppenúgy virít,
Mint mikor Szekér Jóska bácsi vitt
A gyerekkor akácerdőin át,
Biztatva járadt fuvaroslovát.
O, örök nyomot ejtő hangulat!
S madaraink! Még hallom hangjukat
Sóhajtó régi szilvafák alól.
Az aranymalinkó éppúgy dalol,
A cinke is úgy fújja: nyitnikék . . .
O, régi züm-züm, mézizű vidék,
Egymásba-ömlő hangok, illatok,
Az ég alatt egy messzi nyár sahog,
Es átsóhajt neki a mostani.
Mi változott? Próbáld kimondani!

4. Mi változott hát?

A táj örökké fiatal marad,
A drága díszlet, élő foglalat,
Még lelked is a régtivel rokon,
Atér növekvő távolságokon,
S a gyermekével hűn ölelkezik,
El nem felejtí, honnan lelkezik,
Hogy harminc éve zúgó éj-napod
Vad hófúvása hajadba kapott,
Lazultabb szálú az idegszövet,
Ne bánd, mi elmúlt s vissza nem jöhet.
Meg úgyse hal, ki céltalan nem élt,
Viaskodott a tiszta emberért,
Nem adta föl eszméi virtusát,
E bölcsesség — az örök ifjúság.

RADNOTI.

Ha érzed még a tegnapot a mában,
A vérszaot az akác illatában
Kezedbe keskeny Radnóti-kötettel,
Hogy honnan fújja, soha ne feledd el
Piszok bűzét e dűsförtelmű század,
Szívedbe véd a gyötrő Eclogákat.
Ha június virágszagú szelében
Aknamezők, vagonok döglehével

*Találkozol, tudd, honnan fű a szél,
S csak lelkesedj az akácillatért.
Es követeld, hogy lenghessen a hinta
A völgy élén, daloljon a Dolinka,
Harcoldj, hogy sétálhass e vén ligetben
Szabadon, nem „erőltetett menetben”!*

DR. SZALKAY ZOLTÁN:

Nógrádmegye történetének haladó hagyományai

Anonymus szerint megyénk területét nagyobb harc nélkül foglalták el őseink és a megyének nevet adó Nógrád-várat is ellenállás nélkül adták át a szlávok. A pilinyi és a nógrádkövesdi leletek bizonyítják a honfoglaló magyarság jelenlétét, de erre mutatnak a honfoglaló hét törzs nevét viselő helységnevek is: *Salgótarján, Balassagyarmat, Erdőkürt, Karancseszi, Ipolykér, Nógrádmegyer.*

Honfoglaló őseink állattenyésztők voltak, de a szlávoktól megtanulták a földművelést és békésen éltek együtt, amint azt az egyházasgergei 1000 körüli időből származó leletből megfigyelhetjük.

István király államalapításával a magyarság az ősközösségi társasalomból a feudális fejlődés útjára lépett anélkül, hogy meghonosodott volna itt a rabszolgatársadalom. Ez az ún. praefeudális kor, melyben — így megyénkben is — a falusi parasztság földközösségben élt. Erről a földközösségről állapította meg Marx, hogy ebben az időben „a népi szabadság egyetlen tűzhelye”. István állama a királyi uradalmakra, vármegyére épült, melyeknek középpontja egy-egy vár. Ilyen volt a szlávok által alapított Novi-Grád is, amelyről — mint említettem — megyénk a nevét kapta. Első okleveles adatunk ugyan csak 1108-ból való, de Nógrád ennek ellenére az István által létrehozott királyi vármegyék közé tartozott.

Ez a királyi várszervezet már a XII. század végén bomlásnak indul. A királyi birtokokat egyes királyok eladományozták a főuraknak, hogy trónviszályok alkalmával őket támogassák. A birtokadományozások nemcsak a királyi hatalom süllyedését jelentették, hanem a nép talmukba került területek lakosságát. Nógrádból az esztergomi érsek és a váci püspök kapott nagyobb birtokokat, majd más főurak is. Különösen pazarul osztogatta a birtokokat II. Endre, — IV. Béla jól látta, hogy milyen veszély rejlik ebben és vissza akarta venni a királyi birtokokat, de a tatárjárás következményei megakadályozták ebben.

Bebizonyosodott, hogy hasonló támadás esetén csak várakkal lehet megfelelően védekezni, ezért birtokokat adományozott, hogy annak fejében várakat építsenek. Ezzel elősegítette a „kiskirályok” hatalmának erősödését. A megyénk területén ma már romokban heverő várak is ekkor épültek, de nem honvédelmi célból, hanem a főurak hatalmának a biztosítására. Ekkor épültek Csák Máté későbbi rablófészket, Hollókő, Somoskő és Baglyas vára.

A XIII. sz. második felére a régi királyi vármegye teljesen elvesztette jelentőségét és létrejött helyette a nemesi vármegye, mint a kisbirtokos nemesség közigazgatási intézménye. Egyes szomszédos megyék szorosán összeműködtek, így pl. Nógrád a XIV. században rendszerint Hont megyével együtt tartotta a közgyűléseit.

A főúri hatalom növekedése mindinkább kiszolgáltatta a dolgozó népet egyes hatalmaskodó birtokosoknak, akik rabolták, pusztították a király és egymás birtokait s eközben a szegény nép szenvedte a legtöbb kárt. Megyénkben különösen Csák Máté és a Balassák ősei önkényeskedtek és tartották szolgaságban a népet. Kiszolgáltatóságát Nagy Lajos intézkedései törvényesítették. Ettől kezdve évszázadokon át küzd a jobbság a jogaiért s ennek a küzdelemnek megyénkben is megvannak az emlékei.

A kézműipari termelés fejlődése következtében ebben az időben kezd kialakulni nálunk a városi polgárság. Ennek jelentőségét